

Katedra Pedagogiki Społecznej

Uniwersytet Śląski w Katowicach

Recenzja

dorobku naukowego, dydaktycznego, organizacyjnego oraz popularyzującego naukę

w postępowaniu o nadanie stopnia doktora habilitowanego

dr. Jackowi Szczepkowskiemu

1. Uwagi wstępne

Pan Jacek Szczepkowski uzyskał stopień doktora nauk humanistycznych w zakresie pedagogiki na podstawie rozprawy „*Socjalno-wychowawcza aktywność pracowników socjalnych wobec osób uzależnionych od alkoholu i narkotyków oraz ich rodzin (na podstawie funkcjonowania ośrodków pomocy społecznej w województwie kujawsko-pomorskim)*” oraz uchwały Rady Wydziału Humanistycznego z dnia 18 lutego 2003 r. Promotorem w przewodzie był prof. dr hab. Andrzej Olubiński, zaś recenzentami prof. dr hab. Józefa Brągiel oraz prof. dr hab. Ryszard Borowicz.

Prof. dr hab. Andrzej Olubiński był także promotorem pracy magisterskiej Habilitanta nt. *Wstyd i poczucie winy narkomanki. Analiza doświadczanych uczuć i sposobów zmniejszania ich dolegliwości. Studium przypadku*” obronionej w 1995 roku.

Habilitant od początku swojej drogi naukowej, czyli od 1996 roku, związany jest z – najpierw – Wydziałem Nauk Humanistycznych (jako asystent), a później Wydziałem Nauk Pedagogicznych UMK w Toruniu (do dnia dzisiejszego na stanowisku adiunkta). Przez cały ten okres **pracę naukowo-dydaktyczną łączył z aktywnością praktyczną** terapeuty (przez sześć lat pracował w Ośrodku Rehabilitacji Narkomanów w Toruniu, a od roku 2002 pozostaje kierownikiem Całodobowego Młodzieżowego Oddziału Leczenia Uzależnień, także w Toruniu) oraz pedagoga-konsultanta (w Dziale Interwencji Kryzysowej i Poradnictwa Specjalistycznego MOPR w Toruniu pracował 3 lata). Habilitant jest certyfikowanym terapeutą, trenerem oraz superwizorem Terapii Skoncentrowanej na Rozwiązaniach Polskiego

Stowarzyszenia Terapeutów TSR oraz specjalistą psychoterapii uzależnień (kwalifikacje potwierdzone przez PARPA).

Warto już na początku recenzji podkreślić, iż wszystkie trzy płaszczyzny funkcjonowania zawodowego Kandydata do stopnia doktora habilitowanego (naukowa, *praxis*, a także dydaktyczna) stanowią homogeniczną całość w ramach której teoria oraz doświadczenie praktyczne ulegają dyfuzji prowadząc do wzrostu jakości obu dziedzin wiedzy gromadzonych przecież na ogół w sposób rozłączny. Ową spójność widać w polu prowadzonej przez Habilitanta dydaktyki. Prowadzi On bowiem w macierzystej uczelni zajęcia ściśle powiązane z prowadzoną praktyką terapeutyczną i aktywnością naukową, tj.: terapię w resocjalizacji, instytucje reintegracji społecznej, profilaktykę uzależnień, diagnostykę pedagogiczną itd. Problematyka powyższa (resocjalizacja młodzieży uzależnionej od narkotyków i alkoholu) jest wyraźną dominantą w artykułach naukowych, rozdziałach w pracach zbiorowych oraz monografiach autorstwa dra Jacka Szczepkowskiego.

2. Dorobek dydaktyczny i popularyzatorski oraz informacja o współpracy międzynarodowej Habilitanta.

Oprócz realizacji zwyczajnych obowiązków pracownika naukowo-dydaktycznego w postaci prowadzenia wykładów i ćwiczeń dla studentów (Habilitant prowadzi zajęcia dla różnych kierunków i specjalności) dr J. Szczepkowski posiada pewne osiągnięcia dydaktyczne. Można do nich zaliczyć współtworzenie autorskich programów studiów podyplomowych z zakresu resocjalizacji i profilaktyki społecznej oraz socjoterapii w opiece i resocjalizacji na Wydziale Nauk Pedagogicznych UMK w Toruniu. Za osiągnięcie dydaktyczne uznać należy także założenie i sprawowanie opieki nad Sekcją Podejścia Skoncentrowanego na Rozwiązaniach Studenckiego Koła Naukowego Pedagogów w latach 2009-2013. Niestety nie wiemy, ile prac dyplomowych wypromował Habilitant (nie ma takiej informacji w przesłanej do oceny dokumentacji). Do czasu złożenia wniosku Kandydat nie został także formalnie powołany do roli promotora pomocniczego w przewodzie doktorskim.

Znaczące osiągnięcia posiada Habilitant w polu popularyzacji nauki. Dr J. Szczepkowski od 2005 bierze udział w organizacji (najpierw jako członek, a w ostatnich kilku latach jako przewodniczący komitetu organizacyjnego) Ogólnopolskiej Konferencji Podejścia Skoncentrowanego na Rozwiązaniach, dalej PSR) – w 2016 odbyła się 10 edycja tej konferencji. Habilitant nie ogranicza się do popularyzacji PSR w kraju (warto od razu podkreślić, iż Jego zaangażowanie i osiągnięcia w tej sferze doprowadziły Go do wyboru na

stanowisko Prezesa Polskiego Stowarzyszenia Terapeutów Terapii Skoncentrowanej na Rozwiązaniach w 2015 roku), ale czyni to także w wymiarze międzynarodowym. Jako członek *European Brief Therapy Association* był uczestnikiem wielu konferencji zagranicznych, gdzie brał udział w popularyzowaniu metodyki pracy wyprowadzonej z PSR, m. in. w Dreźnie (Niemcy), Helsinkach (Finlandia), Lyonie (Francja), Brugess (Belgii). Nawiązane kontakty umożliwiły także Habilitantowi udział w Japanese National SOL Conference (Tokyo, 21-22.06.2014), gdzie prezentował rodzime doświadczenia w stosowaniu modelu PSR. Habilitant jest także członkiem *International Alliance od Solution-Focused Teaching Institutes*.

Dr J. Szczepkowski posiada duże doświadczenie w zakresie udziału w programach europejskich oraz krajowych, m. in. realizował: 1) projekt międzynarodowy pt. „*Solution Focused Approach* w poradnictwie rodzinnym na Białorusi – pilotaż w działaniu” (jako kierownik); 2) „Środowiskowe uwarunkowania postaw zdrowotnych młodzieży – studium toruńskie, 2010-2011 (jako kierownik); 3) Kalkulator kosztów zaniechania. Wprowadzenie innowacyjnych rozwiązań na Mazowszu w zakresie polityki społecznej w obszarze analizy kosztów braku podejmowania działań aktywizująco-wspierających (współwykonawca we współpracy z zespołem ze Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie; nr projektu POKL. 07.03.00-14-340/11) oraz jeszcze kilku innych. Habilitant realizował projekty i ekspertyzy zamawiane przez instytucje publiczne, takie jak: MOPR w Toruniu, Wydział Zdrowia i Polityki Społecznej UM w Toruniu, Terenowy Komitet Ochrony Praw Dziecka w Toruniu, czy też Rada ds. Rodziny przy Konferencji Katolickich Biskupów na Białorusi. Uczestniczył także w programach europejskich, takich jak ERASMUS+, EFS – Program Operacyjny Kapitał Ludzki oraz w zespołach eksperckich, takich jak Miejska Komisja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych (od 2008), czy też Rada Merytoryczna Polskiego Stowarzyszenia Terapeutów TSP (od 2012). Dodając do tego aktywny udział – o okresie podoktorskim – w 43 konferencjach naukowych, dalej członkostwo w redakcji ogólnopolskiego miesięcznika „Wychowanie na co dzień” a także w redakcji ogólnopolskiego kwartalnika „Rozwiązania” poświęconego PSR (Habilitant jest pomysłodawcą tego periodyku) uznać należy, że **Kandydat jest osobą bardzo aktywną w obszarze popularyzacji nauki, partycypacji w krajowej i międzynarodowej wymianie myśli i dobrych praktyk, zespołowym prowadzeniu badań i ekspertyz a także posiada duże zasługi w obszarze instytucjonalizacji – również w wymiarze międzynarodowym – nowego paradygmatu w pomocniczości tj. PSR.**

3. Osiągnięcia naukowo-badawcze po uzyskaniu stopnia doktora.

Habilitant nie opublikował żadnego tekstu w czasopiśmie z tzw. „listy filadelfijskiej”. W związku z czym jego $IF=0$. Za to liczba cytowań Jego prac według Web of Science wyniosła 29 (w tym indeks Hirsha 3). Jest to satysfakcjonujący poziom cytowalności zważywszy na fakt, iż fenomen ten (tj. wartość w indeksach cytowań) oraz rozpoznawalność ma charakter narastający, a jego dynamika wzrasta na ogół wraz z uzyskaniem stopnia doktora habilitowanego.

Jeśli chodzi o aktywność publikacyjną po doktoracie w postaci artykułów w czasopismach naukowych (przed doktoratem Kandydat opublikował 16 artykułów), to nie jest ona imponująca. W okresie od 2003 roku do 2016 habilitant **opublikował 14 artykułów naukowych**, przy czym nie opublikował ani jednego tekstu w czasopiśmie znajdującym się na liście A (IF) ani C (ERIH). 11 artykułów znalazło się na liście B, zaś 3 artykuły w niepunktowanym czasopiśmie branżowym „Świat problemów”. Obszar oddziaływania tekstów habilitanta jest bardzo zawężony, ponieważ aż 10 artykułów - z 11 opublikowanych przez Niego w punktowanych czasopismach - wydano w „Wychowaniu na co dzień” (lista B; od 2 do 5 pkt. w zależności od okresu parametryzacji). Warto odnotować, iż Habilitant jest członkiem redakcji tego miesięcznika, co jest zarówno Jego atutem - bierze udział w redagowaniu uznanego w środowisku pedagogicznym czasopisma – jak i wadą, ponieważ nie chciał poddać się ocenie innych redakcji/ recenzentów niż Ci związani z czasopismem „Wychowanie na co dzień”. Przesłana do oceny próbka tych tekstów – jak mierniam reprezentatywna dla podejmowanej przez Niego tematyki na łamach tego periodyku – pokazuje, że Pan dr Szczepkowski jedynie popularyzował swoje badania/wnioski, które w całości publikował w ramach różnych monografii – zresztą uczciwie o tym informuje najczęściej już w pierwszym przypisie omawianych artykułów (w artykule *Profilaktyka szkolna...*, „Wychowanie na co dzień”, 2012, nr 10-11 Habilitant omawia badania przedstawione wcześniej w opracowaniu P. Sobierajski, J. Szczepkowski, *Postawy zdrowotne...*, Toruń 2011; w artykule *Niewłaściwe zachowania...*, „Wychowanie na co dzień”, 2015, nr 5 popularyzuje model TSR, który – jak sam informuje – omawia szerzej w rozdziale tworzonej publikacji, tj. *Resocjalizacja młodzieży...*, Toruń 2016). **Podsumowując aktywność habilitanta w polu czasopism naukowych należy stwierdzić, że nie wniosła ona nic istotnego do Jego dorobku ani do dyscypliny.**

*

Habilitant opublikował także w okresie podoktorskim **14 rozdziałów w pracach zbiorowych**. Wątkiem przewodnim tych tekstów jest popularyzowanie modelu Podejścia Skoncentrowanego na Rozwiązaniach, a ściśle rzecz biorąc metodyki tego podejścia (praca w oparciu o tzw. wyjątki, komplementowanie, postawa *not knowing*, stosowanie przerwy w rozmowie terapeutycznej, etc.) w terapii osób uzależnionych oraz szerzej w pracy socjalnej. Warto podkreślić, iż Habilitant nie tylko referuje w swoich tekstach aksjomaty ustanowione przez fundatorów tego kierunku w terapii (de Shazer, Berg) lecz – co ważne – stara się zaproponować autorskie wdrożenia dla pomysłów wywiedzionych z PSR (np. „arkusz pracy na wyjątkach”, konkretny opis przypadków oraz zastosowanych rozwiązań w toku własnej praktyki). **Stąd większość tekstów Habilitanta opublikowanych w pracach zbiorowych można określić jako istotną aktywność naukową opartą na jakościowych badaniach w działaniu.** W tle podejmowanej najczęściej przez Habilitanta tematyki PSR znalazł się bardzo cenny tekst nt. „*Współzależnienie*” ośrodków pomocy społecznej – analiza krytyczna działań realizowanych wobec osób uzależnionych od substancji chemicznych”, który jest tyleż kontrowersyjny co oczywisty (aporia!). Mimo, iż tekst ten został opublikowany 13 lat temu, to nadal ośrodki pomocy społecznej jawią się jako „sponsor”, czy „wspólnik” osób uzależnionych. Wypłacanie zasiłków finansowych osobom uzależnionym przeciwdziała potencjalnemu kryzysowi osobistemu, który „w normalnych warunkach mógłby doprowadzić do rozpoczęcia leczenia i pożądanej zmiany” (s. 328-329). **Artykuł ten wpisuje się w drugi co do częstotliwości pojawiania się w aktywności naukowej habilitanta – obok modelu PSR – nurt analiz, tj. w problematykę pracy socjalnej jako zorganizowanej i profesjonalnie świadczonej formy pomocniczości.**

*

Po uzyskaniu stopnia doktora Kandydat opublikował **pięć monografii naukowych** (w tym dwie we współautorstwie z Pawłem Sobierajskim) oraz **jedno anglojęzyczne opracowanie zbiorowe** (przy współredakcji Artura Lewińskiego i Tomasza Świtka).

Pierwszą z autorskich monografii była praca nt. *Terapia młodzieży z problemem narkotykowym. Podejście Skoncentrowane na Rozwiązaniach*, Wyd. Edukacyjne AKAPIT, Toruń 2007, ss. 162. Warto odnotować, że praca miała do tej pory już 3 wydania (2007, 2010, 2014), co świadczy o jej poczytności. Autor porusza w niej problematykę uwarunkowań i terapii uzależnień wśród młodzieży. Pracę czyta się z dużą przyjemnością naukową, ponieważ autor łączy bogate doświadczenie praktyczne z rzutko i profesjonalnie prowadzonym dyskursem naukowym. Atutem pisarstwa praktyków jest na ogół świetne wyczucie szczegółu oraz wykorzystywanie przypadków przy jednocześnie ubogiej perspektywie

tw. *theoretical backround*. Kandydat tymczasem łączy oba poziomy rozważań wynosząc je na wysoki pułap biegłości językowej (ładne analizy przyczynowo-skutkowe bez mechanicznego łączenia różnych wątków, syntetyzowanie wiedzy o różnych szkołach leczenia i konceptualizacji uzależnień, dobra znajomość literatury naukowej z zakresu psychologii uzależnień i rozwoju ontogenetycznego – Obuchowska, Mellibruda, także anglojęzycznej – Miller, Berg, Selekman). Praca nosi znamiona oryginalności oraz innowacyjności w zakresie postulowanych zasad leczenia uzależnionej młodzieży. Przejawem nowatorstwa nie jest tylko reklamowana przez autora konsekwentnie strategia *Solution Focused Approach*, lecz opracowanie wielu uwag krytycznych wobec dotychczasowych zasad terapii uzależnień, takich jak chociażby izolowanie uzależnionego od jego rodziny w pierwszym okresie leczenia (s. 54), uznanie terapii długoterminowej za najbardziej optymalną, czy konieczność dożgonnego uczęszczania na grupę wsparcia (s. 55-61). Te i inne zasady autor uważa za mity przytaczając argumentację i kazusy negujące uniwersalny ich charakter. Szkoda, że autor prezentując nam pozycję z zakresu metodyki pracy z osobami uzależnionymi nie zastosował – poza jakościową analizą kasusów – innej metodologii badania efektywności omawianych metod wywiedzionych z Podejścia Skoncentrowanego na Rozwiązanych (dalej PSR). Chcąc przetestować efektywność zastosowanego podejścia powinno się przeprowadzić analizę kontynuowania/ nawrotów oraz zaniechania (*persistence* oraz *desistence theories*) w zakresie (nie)intoksykacji po opuszczeniu placówki leczniczej. Niemniej taki sposób organizacji badań (jakościowa analiza kasusów bez perspektywy longitudinalnej) uważam również za wartościowy oraz uznaję za istotną aktywność naukową.

Drugim z kolei opracowaniem autorskim była monografia nt. ***Praca socjalna. Podejście Skoncentrowane na Rozwiązaniach***, Wyd. Edukacyjne AKAPIT, Toruń 2010, ss. 169. Posiada ona znamiona skryptu, którego zadaniem jest wprowadzić studentów – bardziej pobieżnie niż czyni to podręcznik – w arkana tytułowego zagadnienia. Tą problematyką jest praca socjalna – jej geneza, istota, charakterystyka profesji zawodowej, formy pomocy, rodzaje klientów, metodyka działania pracownika socjalnego. W wykazie przywołanych przez Habilitanta źródeł brakuje mi bardzo opracowań A. Radziejewicza-Winnickiego oraz D. Urbaniak-Zajęc, którzy niemało wnieśli do teorii pracy socjalnej (i szerzej pedagogiki społecznej), a których to pozycji Habilitant nie uwzględnił. Omówienie podstaw pracy socjalnej przechodzi w drugiej części monografii w opis aplikacji PSR w bezpośredniej pracy z klientem publicznych i niepublicznych instytucji pomocy społecznej. Jest to kolejna z serii prac Habilitanta popularyzujących stanowisko PSR w pomocniczości.

Trzecia z monografii autorskich jest osiągnięciem naukowym, o którym mowa w art. 16 ust. 2 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki, dlatego jej opis i ocena znajduje się w dalszej/osobnej części niniejszej recenzji.

Scharakteryzowane dotychczas trzy monografie autorskie wpisują się w nurt analiz pedagogiki resocjalizacyjnej oraz pedagogiki społecznej, dla których to dyscyplin problemy dzieci i młodzieży uzależnionej oraz używającej substancji chemicznych (jest to rdzeniem tematycznym poddoktorskich monografii habilitanta) stanowią przejaw i przyczynę zarazem zjawiska demoralizacji i przestępczości, a także efekt oddziaływania określonego środowiska wychowawczego oraz rezultat niewydolności systemu wsparcia społecznego. W podobnym nurcie analiz umiejscowić możemy monografie współautorskie.

W pierwszej z prac współautorskich - nt. ***Dzieci o problemach w domu i szkole. Na podstawie raportu z badań toruńskich szóstoklasistów***, Wyd. Artpress, Toruń 2004; Habilitant jest autorem rozdziału od V do IX, s. 81-142 - J. Szczepkowski omawia swoją część badań przeprowadzonych w szerszym zespole badawczym dotyczącą doświadczeń toruńskich szóstoklasistów z przemocą seksualną, dostępnością oraz stosowaniem przez nich różnych używek, deklarowanymi przez nich źródłami pomocy, jakiej poszukują w sytuacji krzywdy itd. Raport z badań wraz z wyprowadzonymi z niego licznymi wnioskami stał się dla autorów opracowania podstawą do zaproponowania sposobów postępowania wobec ujawnionych problemów. Z punktu widzenia możliwości prowadzenia adekwatnej profilaktyki społecznej omawianą monografię uznać można za istotną aktywność naukową.

Druga publikacja współautorska nt. ***Postawy zdrowotne młodzieży gimnazjalnej i ponadgimnazjalnej***, Wyd. Edukacyjne AKAPIT, Toruń 2011 (Habilitant jest autorem rozdziału IV,V oraz VI, s. 114-193), to w istocie raport z badań przeprowadzonych w 30 toruńskich placówkach oświatowych (gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych) dotyczący zachowań zdrowotnych młodzieży. Habilitant wraz z P. Sobierajskim przeanalizowali 1587 ankiet (badania reprezentatywne dla młodzieży toruńskiej). Habilitant w swojej części książki w poprawny sposób opisuje uzyskane wyniki stosując miary tendencji centralnej (średnia arytmetyczna, mediana) oraz odnotowuje różne korelacje. W publikacji ukazano szereg niepokojących zjawisk, które powinny być pomocą zleceniodawcom badań (Wydziałowi Zdrowia i Polityki Społecznej Urzędu Miasta Torunia) zaplanować strategię przeciwdziałania tym zjawiskom, np. powszechna praktyka picia alkoholu i palenia nikotyny wśród młodzieży i to niezależnie od płci. Na uznanie zasługuje zakończenie opracowania operacyjnymi postulatami dotyczącymi wsparcia, jakiego udzielić należy środowisku rodzinnemu

i szkolnemu badanych uczniów. Szczególnie bliska jest mi konkluzja, że należy dokonać przeglądu i analizy (dodałbym jeszcze: operacjonalizacji oraz ewaluacji) realizowanych przez szkołę programów profilaktycznego oraz wychowawczego.

W publikacji *Upside down. Solution Focused Paradigms – Resolutions and Evolutions* (pod redakcją: A. Lewiński, J. Szczepkowski, T. Świtek, Wyd. Edukacyjne AKAPIT, Toruń 2012) swoje teksty poświęcone *Brief Solution Focused Therapy* - jednemu z 400 znanych nam modeli terapii, jak zauważają we wstępie redaktorzy - publikują terapeuci, doradcy, konsultanci, pracownicy socjalni, psycholodzy, coachowie, psychiatry, superwizorzy oraz założyciele różnych instytucji pracujących modelem PSR w różnych częściach świata. Autorzy tekstów (kilku z nich posiada stopnie naukowe, pozostali są praktykami) dzielą się swoją wiedzą i doświadczeniami związanymi z użyciem PSR w terapii rodzin, interwencjach kryzysowych, rozwoju personalnym, w terapii prowadzonej w prywatnych oraz publicznych instytucjach zdrowia psychicznego. Publikacja jest cennym źródłem informacji na temat światowych wdrożeń „filozofii” PSR.

Opisany powyżej dorobek monograficzny (za wyjątkiem publikacji nt. *Praca socjalna. Podejście Skoncentrowane na Rozwiązaniach*, która nosi znamiona skryptu) uznać można za istotną aktywność naukową, która ukazuje zalety leczenia osób uzależnionych w oparciu o niemedyczny paradygmat terapii oraz stwarza możliwość komparatystycznych studiów nad zastosowaniem modelu PSR.

4. Ocena osiągnięcia wynikającego z art. 16 ust. 2 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. 2016 r. poz. 882 ze zm. w Dz. U. z 2016 r. poz. 1311.).

Jako osiągnięcie naukowe Kandydat wskazał monografię własnego autorstwa *Resocjalizacja młodzieży uzależnionej oparta na potencjalach. W poszukiwaniu rozwiązań instytucjonalnych*, Wydawnictwo Naukowe UMK, Toruń 2016.

W rozdziale pierwszym autor charakteryzuje medyczny (chorobowe ujęcie uzależnienia) i niemedyczny (nawykowy) paradygmat ujmowania alkoholizmu i narkomanii. Wyczuwalne jest wyraźne afiliowanie się autora przy drugim paradygmacie, w obrębie którego lokuje się szeroko przez niego opisywane podejście skoncentrowane na rozwiązaniach (PSR). Autor prowadzi dyskurs naukowy w oparciu o literaturę psychologiczną (teoria uczenia się Bandury, prowadzenia dialogu terapeutycznego, teoria zachowań nawykowych Isebaerta, itd.) oraz pedagogiczną (diagnoza stanu/statusu

teoretycznego pedagogiki resocjalizacyjnej według L. Pytki, znaczenia diagnozy pozytywnej podług M. Konopczyńskiego oraz E. Wysockiej). Bardzo cennym fragmentem tej części pracy jest dokonanie przeglądu aktualnego systemu stacjonarnego leczenia osób uzależnionych w Polsce (model społeczności terapeutycznej; podejście kognitywno-behawioralne) oraz wykazanie jego ograniczeń.

Jeśli chodzi o rozdział drugi, to należy pochwalić Kandydata za nietuzinkowe wprowadzenie w źródła omawianego modelu PSR. Autor nie zbywa czytelnika li tylko napomknieniem o postmodernistyczno-konstruktywistycznej genezie omawianego przez siebie podejścia do leczenia osób uzależnionych, lecz stosuje pogłębione analizy korzeni charakteryzowanego, nowego stanu świadomości terapeutycznej (niepaternalistycznego oraz nieomnipotentnego stosunku do klienta).

Podsumowując teoretyczną część pracy trzeba zwrócić uwagę na dwie sprawy, które budzą moje zastrzeżenia i które nie można pozostawić bez komentarza. We wstępie (s.12) autor odnotowuje za Mariuszem Jędrzejko (publikacja z 2009 roku) wzrost liczby czynów karalnych wśród nieletnich co nie jest prawdą już od 2007 roku, od którego odnotowujemy spadek ogółu nieletnich (od tego roku spada liczba podsądnych zarówno w związku z demoralizacją, jak i czynami karalnymi; w 2014 roku nieznacznie wzrosła liczba nieletnich w związku z demoralizacją, ale czyny karalne w ogóle nieletnich cały czas od 2007 do 2014 mają tendencję spadkową; jeśli zaś chodzi o dłuższy przedział czasowy, to w latach 2000 – 2014 dane statystyczne pokazują spadek liczby nieletnich przestępców z 25 667 do 16 388 sprawców czynów karalnych - tj. o 36,1% - oraz wzrost w zakresie demoralizacji z 8 878 do 15 524, tj. o 74,9%¹). Przytaczane przez Habilitanta dane (za M. Jędrzejko) nie są aktualne. Analizy Jędrzejki są trafne dla lat, które Ten autor omawia (2000-2007), ale nie są już takimi z perspektywy 2016 roku (moment ukazania się publikacji Habilitanta). Rokiem przełomowym był właśnie rok 2007, więc Habilitant składając swoją publikację do druku – w roku 2015 – powinien zweryfikować prawdziwość tak odważnego sądu. Formułując tak stanowcze wnioski, jak ten postawiony przez Habilitanta o wzroście liczby czynów karalnych nieletnich² powinno się sięgnąć albo po aktualne dane u źródła (Wydział Statystycznej Informacji Zarządczej Departamentu Strategii i Funduszy Europejskich Ministerstwa

¹ Zob. M. Noszczyk-Bernasiewicz, *Demoralizacja i czyny karalne wśród nieletnich – dynamika i rozmiary*, „Resocjalizacja Polska”, 2016, nr 11.

² W istocie, jak wykazano, jest odwrotnie. Za ogólny spadek czynów karalnych popełnianych przez nieletnich w latach 2000-2014 odpowiada niż demograficzny dotyczący w tym czasie kategorię osób pomiędzy 13 a 17 rokiem życia, a zatem spadek ten nie wynika ze wzrostu „praworządności” współczesnych młodych ludzi. Prawidłowa interpretacja symptomatologii kryminologicznej musi odnotować wzrost zachowań z zakresu demoralizacji w latach 2000-2014 przy jednoczesnym spadku czynów karalnych wśród ogółu nieletnich (za wyjątkiem dziewcząt, wśród których rośnie również liczba czynów karalnych).

Sprawiedliwości lub dane Komendy Głównej Policji) albo do najnowszych opracowań z zakresu pedagogiki resocjalizacyjnej bądź kryminologii.

Szkoda także, że autor wielokrotnie odnotowując w publikacji znaczenie aktu językowego, komunikacji, sygnifikacji oraz interakcji społecznej konstytuującej podmiot ludzki nie odwołał się nigdzie (poza jednozdaniową wzmianką na str. 73) do dorobku interakcjonizmu symbolicznego. Swoją uwagę ograniczył do filozoficznych i psychologicznych teorii z tego zakresu. Tymczasem znaczenie interakcjonizmu symbolicznego (IS) w analizach procesu wychowawczego i readaptacyjnego ma już w pedagogice resocjalizacyjnej ugruntowaną pozycję. M. Konopczyński aplikował dramaturgiczną orientację IS w koncepcji twórczej resocjalizacji³, zaś B. Urban⁴ często powoływał się na konceptualizowane w ramach IS zjawisko piętna i stygmatyzacji, co dla nas pedagogów wyznacza cel pracy polegający na destygmatyzacji, czyli m. in. wspieranie informacyjne ze strony wychowawców i terapeutów dawnej, niedewiacyjnej tożsamości, które może być niezwykle istotne w podtrzymywaniu i utrzymaniu się w normalnej roli społecznej. Także autor tej recenzji popełnił publikację poświęconą IS w resocjalizacji, w którym zastosował – tak bliski Habilitantowi, sądząc po częstoci odwoływania się do niego – sposób dowodzenia prawdziwości formułowanych tez za pomocą przykładów z praktyki.⁵

Rozdział trzeci ocenianego osiągnięcia to opis zastosowanej metodologii. Autor pełniąc rolę zarówno pracownika naukowo-dydaktycznego oraz terapeuty Całodobowego Młodzieżowego Oddziału Leczenia Uzależnień postanowił wpisać swoją praktykę oraz refleksję nad nią w model badań w działaniu (*action research*). Badania zrealizowano w latach 2004-2014. Ich celem było opracowanie - alternatywnego do funkcjonującego dotychczas – krótkoterminowego leczenia młodzieży uzależnionej w oparciu o PSR (s. 128). Stosując triangulację metodologiczną autor zastosował m. in. obserwację uczestniczącą (narzędzie w postaci dziennika instytucjonalnego, dziennika raportów osób dyżurujących), ankietę (kwestionariusz rozwoju zawodowego, kwestionariusz badania poziomu satysfakcji osób korzystających z usług), wywiad (grupa focusowa współpracowników autora – zebranie kadry potraktowano jako etap procesu badawczego podczas którego z polifonii głosów wyłaniały się konkluzje odnoszące się do efektywności terapii). Habilitant nazywa swoje

³ M. Konopczyński M., *Twórcza resocjalizacja – od korekcji do rozwoju*. W: *Terapia w resocjalizacji*. Cz. I. *Ujęcie teoretyczne*. Red. A. Rejzner, P. Szczepanik. Warszawa 2009, s. 98;

⁴ B. Urban B., *Kognitywno-interakcyjne podstawy współczesnej resocjalizacji*. W: *Resocjalizacja – ciągłość i zmiana*. Red. M. Konopczyński, B.M. Nowak. Warszawa 2008, s. 36.

⁵ M. Bernasiewicz, *Interakcjonizm symboliczny w teorii i praktyce resocjalizacyjnej*, Kraków 2011.

badania longitudinalnymi i rzeczywiście mają one taki charakter jeśli chodzi o drugi etap badawczy realizowany w 2014 roku. Dotyczył on populacji badawczej zwalnianej z placówki w roku 2009, 2010 oraz 2011 (pierwszy etap badawczy obejmował inną grupę badawczą i realizowany był w latach 2003-2006). W sumie opis zastosowanej procedury badawczej jest bardzo złożony (wieloetapowy i polimetodyczny, jeśli potraktować obserwację jako osobną od sondażu metodę badawczą, jak czyni to socjologia). Pomimo tego Habilitant prowadzi klarowny dyskurs rezonujący u czytelnika zrozumieniem w zakresie opisywanej materii badawczej. W tej części pracy autor zamieścił także opis cech socjodemograficznych badanej populacji, do którego mam pewną uwagę. Przyjmuje się, że prezentując populację badawczą (N) odróżniamy od niej subpopulacje wyróżnione ze względu na jakieś kryterium (np. wiek, płeć) i oznaczamy je za pomocą małego „n”. Tymczasem autor permanentnie stosuje duże „N” przy opisie cząstkowych grup wyłonionych z populacji ogólnej, co jest błędem.

W rozdziale czwartym autor omawia realizację głównego celu badawczego, tj. opisuje proces doskonalenia programu leczenia, który ewoluował w procesie badawczym (wraz z gromadzeniem dowodów na sprawdzanie się metod wyprowadzonych z PSR) od modelu medycznego (leczenie strukturalizowane przez takie terminy, jak „uzależnienie”, „pacjent”, „plan terapii”, „kliniczny”) po model oparty na zmianie problemowego stylu życia („zmiana”, „diagnoza potrzeb i zasobów”, „wpływ i kontrola”). Zastosowanie dziennika instytucjonalnego, arkusza pracy na wyjątkach, tygodniowego arkusza obserwacji zachowań i wielu innych (narzędzia wypełniane zarówno przez kadre, jak i podopiecznych) pozwoliło zgromadzić jakościowe dowody na użyteczność metod PSR w procesie rekonstruowania świadomości młodzieży umieszczonej w stacjonarnej placówce leczenia uzależnień. Wraz z postępującą analizą tej części publikacji (empirycznej) czytelnikowi – a przynajmniej jest to moje odczucie – może brakować czasem liczb, pomiaru, mierzalności opisywanych rezultatów wdrażanego modelu PSR. Roszczenie to jednak można (trzeba?) odrzucić, ponieważ – jak zauważa Dariusz Kubinowski⁶ - daliśmy się uwieść w pedagogice paradygmatowi pozytywistycznemu oraz metodzie statystycznej. Tymczasem przedmiot badawczy, którym zajmujemy się w pedagogice – a jest nim podług mnie edukacyjno-wychowawcze kreowanie dobrostanu w ludzkim życiu – domaga się metody etnograficznej (co oczywiście nie oznacza, że badania idiograficzne wykluczają zastosowanie liczb).

⁶ D. Kubinowski, *Metodologia spod znaku χ^2 a humanistyczna tożsamość pedagogiki*, W: *Metodologiczne problemy tworzenia wiedzy w pedagogice. Oblicza akademickiej praktyki*, J. Piekarski, D. Urbaniak-Zajęc, K.J. Szmidt, (red.), Kraków 2010.

Habilitant najlepiej „czuje” i prowadzi dyskurs w paradygmacie interpretatywnym, co potwierdza marginalne potraktowanie przez Niego kwestii pomiaru efektywności modyfikowanego w 10-letnim okresie programu resocjalizacji. Poświęca temu zagadnieniu jedynie 13 ostatnich stron (rozdział piąty) publikacji, zaś ukazane wyniki mają charakter w zasadzie pilotażowy. Szkoda, że Habilitant nie postarał się dokończyć badań związanych z analizą losów swoich podopiecznych i nie zaprezentował całości badań w tym zakresie. Podane wyniki wstępne są optymistyczne dla tak mozolnie rozwijanego przez Kandydata nowatorskiego programu. Konsultanci indywidualni (opiekunowie klienta) skonkludowali w tych badaniach, że 70% młodzieży dokonało w trakcie pobytu w placówce istotnej zmiany, zaś rodzice badanych rezydentów w wywiadach przeprowadzonych w okresie postrehabilitacyjnym relacjonowało znaczący postęp w funkcjonowaniu swoich dzieci (65 rodziców na 86 badanych). Takie dobre wyniki uzyskano przy bardzo słabym poziomie kończenia przez rezydentów całego procesu terapii (jedynie 14% przeszło pełen cykl leczenia!). Przy czym warto zauważyć, że przedwczesne opuszczenie placówki (przy akceptacji kadry bądź o charakterze ucieczki) nie oznacza jeszcze, że młoda osoba powróciła do uzależnienia/ nadużywania określonej substancji psychoaktywnej.

Z pewnością brak realizacji badań nad losami byłych wychowanków w całości – Habilitant zaprezentował jedynie wyniki cząstkowe w tym zakresie - jest największym mankamentem ocenianej publikacji. Niemniej Kandydat zrealizował główny cel badawczy, którym nie była przecież analiza efektywności autorskiego programu, lecz „opracowanie stacjonarnego programu resocjalizacji młodzieży uzależnionej i nadużywającej narkotyków w oparciu o podejście skoncentrowane na rozwiązaniach jako alternatywy dla dotychczas istniejących długoterminowych programów resocjalizacji” (s. 128). Ten cel badawczy udało się Habilitantowi zrealizować pierwszorzędnie i z pewnością osiągnięcie to stanowi znaczny wkład w szukanie nowych rozwiązań w dziedzinie terapii osób uzależnionych, a tym samym znaczny wkład w rozwój dyscypliny pedagogika.

Biorąc pod uwagę opisane przeze mnie osiągnięcia naukowo-badawcze, dydaktyczne i popularyzatorskie dra Jacka Szczepkowskiego po uzyskaniu stopnia doktora, które ocenilem jako istotną aktywność naukową oraz dydaktyczno-organizacyjną, a także ze względu na wysoką ocenę osiągnięcia naukowego, które stanowi znaczny wkład Kandydata w rozwój dyscypliny pedagogika wnioskuję o nadanie Panu Doktorowi Jackowi Szczepkowskiemu stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk społecznych, w dyscyplinie pedagogika.